

WPROWADZENIE

Publikacja *Kobiety niepokorne. Reformatorcki – buntowniczk – rewolucjonistki. Herstorie* jest kontynuacją książki, która ukazała się w Wydawnictwie Uniwersytetu Łódzkiego w 2015 roku pod naszą redakcją¹, w serii *Oblicza Feminizmu* (*notabene* serię tę otwierając; obecny tom ją kontynuuje).

Na obie książki złożyły się teksty Auterek i Autorów, których gościliśmy na konferencji, jaka odbyła się w maju 2015 roku na Uniwersytecie Łódzkim. Konferencja, którą współorganizowaliśmy, nosiła tytuł *Niepokorne – buntowniczk – reformatorki – aktywistki, czyli kobiety dokonujące transformacji rzeczywistości*. Spotkanie to cieszyło się tak dużym zainteresowaniem, a referaty w większości były tak interesujące, że wydanie dwóch tomów wydało się nam konieczne. Oddajemy więc z przyjemnością do rąk Szanownych Czytelniczek i Czytelników drugi tom o „niepokornych”.

Układ obecnej książki powtarza z lekkimi modyfikacjami podział tematyczny, zaproponowany przez nas w poprzedniej książce. Obecna publikacja dzieli się zatem na cztery części.

Pierwsza z nich została zatytułowana *Aktywizm kobiet*. Teksty w niej zebrane poświęcone są różnorodnym formom aktywności podejmowanych przez kobiety, zarówno o charakterze politycznym, jak i mówią o kobietach zajmujących się tworzeniem podwalin teoretycznych i ideowych pod różne prądy i ruchy. Na tę część składają się artykuły Elżbiety Jung, Elżbiety Pawlak-Hejno i Marty Sikorskiej-Kowalskiej.

E. Jung w tekście *Kobiety „aktywistki” w Anglii XVII i XVIII wieku*, zajęła się analizą dorobku Mary Astell i Mary Wollstonecraft, ukazując ich prace w kontekście filozofii praktycznej i odnosząc koncepcje tych myślicielek do takich kwestii, jak wartościowanie płci, pozycja kobiet i mężczyzn w społeczeństwie oraz uwarunkowania polityczne, wpływające na wzajemne relacje między płciami kulturowymi. E. Pawlak-Hejno w artykule *Suфраżystki angielskie w polskiej prasie kobiecej na przykładzie czasopisma „Bluszcz”*, przedstawiła kształtowanie się

¹ Tamten tom nosi tytuł *Wciąż pod prąd? Reformatorcki – buntowniczk – rewolucjonistki*.

wizerunku sufrażystek walczących o prawa polityczne kobiet na Zachodzie, na łamach poczytnego pisma dla kobiet polskich. Zadała także pytanie, w jaki sposób ówczesny obraz medialny mógł wpłynąć na lokalny odbiór ideałów ruchu kobiecego oraz do jakiego stopnia mógł zaważyć na stereotypie aktywistki politycznej. M. Sikorska-Kowalska w pracy *Feministyczne poglądy i patriotyczna działalność. Aleksandra Piłsudska w orbicie wielkiej polityki*, ukazała niejednoznaczność wyborów tej kobiety, oscylującej między wiernością ideałom męża – zarazem pierwszej osoby w państwie, a wiernością sobie i swoim poglądom.

Pierwsze trzy teksty scharakteryzowane wyżej, ukazują trzy główne problemy, które poruszają na innych przykładach pozostałe Autorki i Autorzy tego tomu. Chodzi zatem, po pierwsze, o poszukiwanie przez kobiety takich przestrzeni i dyskursów, by mogły wyrażać w sposób wolny swoje myśli i talenty oraz mieć prawo do krytyki zastanego społeczno-kulturowo-politycznego stanu, w jakim przypało im żyć. Po drugie, wolność oraz swoboda wyrazu były i są ograniczane przez społecznie ugruntowane klisze dotyczące kobiet, ich roli i pozycji. Owe wyobrażenia są zinternalizowane przez same kobiety, a wzmacniane przez różne społeczne mechanizmy kontroli, między innymi presję, ostracyzm itp. Stąd *empowerment* kobiet polegał i polega przede wszystkim na walce z „wewnętrznym wrogiem” – i nie jest to walka równa czy kończąca się sukcesem. Może się skończyć odłożeniem na później lub na margines własnych celów, niezależnych od kogoś drugiego; a co charakterystyczne i często pojawiać się będzie w tym tomie, kobiety są ukazywane w relacjach. Owa relacyjność, czyli bycie dla kogoś, wobec kogoś, także poprzez kogoś, wręcz dzięki komuś, wyznacza myślenie kobiet o nich samych. Stąd, po trzecie, samodzielny głos kobiet – szczególnie kobiet z przeszłości, może być słabo słyszalny. Jak pisała M. Sikorska-Kowalska o A. Piłsudskiej, z reguły obcujemy z kobietami „ukrytymi za cudzą biografią”.

Dlatego pragniemy zaprosić Czytelniczki i Czytelników tego tomu do świata *herstory* – historii kobiet, gdzie owe historie proponujemy rozumieć jako biografie kobiet na nowo odczytane.

Część druga książki nosi tytuł *Nauka a kobiety*. Złożona jest z tekstów następujących autorek: Anny Smywińskiej-Pohl, Sylwany Borszyńskiej, Darii Domańczyk, Iwony Dadej i Jolanty Kolbuszewskiej.

A. Smywińska-Pohl w artykule *Siostry Rosenblattówny* zrekonstruowała biografie siostr *de domo* Rosenblatt: Marii Frederico-Bonieckiej i Alicji Halickiej – pierwszych studentek Wydziału Filozoficznego na Uniwersytecie Jagiellońskim; odtwarza ich drogę naukową i artystyczną, ukazując nie tylko wagę wykształcenia, lecz również zaplecza społecznego i ekonomicznego, które były determinantami samodzielności kobiet. S. Borszyńska w tekście *Jak kobiety przełamywały XIX-wieczne schematy. Eliza Orzeszkowa, Maria Konopnicka i Paulina Kuczalska-Reinschmit na drodze ku emancypacji*, nakreśliła na swój sposób symboliczne

drogi ku niezależności na przykładzie wybranych postaci. Owe trzy kobiety stały się nie tylko ikonami polskiego ruchu emancypacyjnego, lecz były także osobami zrywającymi z konwenansami, nieidącymi na kompromisy. D. Domarańczyk przedstawiła artykuł *Czy kobiety nauki to kobiety sukcesu? Polki i ich dokonania w pedagogice i psychologii na przełomie XIX i XX wieku*. Zajął się w nim również trzema kobietami – polskimi badaczkami: Heleną z Rosenbachów Deutsch, Józefą Kodisową i Józefą Joteyko. Co ciekawe, inaczej niż w przypadku bohaterek S. Borszyńskiej, protagonistki D. Domarańczyk także przełamując schematy i bariery na polu zawodowym oraz odnosząc na nim sukcesy, miały równie udane życie prywatne. I. Dadej w opracowaniu pod tytułem *Niemieckie i polskie akademiczki i ich strategie walki o uznanie w epoce dwudziestolecia międzywojennego*, nakreśliła scenariusze budowania pozycji kobiet w nauce oraz ich wysiłki do stworzenia wspólnoty badaczek na polu międzynarodowym. Autorka artykułu, *Kobiety w akademii. Droga do samodzielności naukowej polskich historyczek w XX stuleciu*, J. Kolbuszewska, skupiła się zaś na wybranej dziedzinie, jaką jest historia polska i jej twórczynie.

Na trzecią część książki, poświęconą *Działalności artystycznej, sportowej i społecznej kobiet*, składają się opracowania autorstwa Jadwigi Bieniek, Sylwii Góry, Anny Czajki, Agaty Szymańskiej i Katarzyny Szmigiero.

J. Bieniek w tekście *Pola Gojawiczyńska – „walka piórem” o los kobiet w społeczeństwie*, omówiła krytyczny wymiar pisarstwa Gojawiczyńskiej na temat uwarunkowań kulturowych i mentalnych, kształtujących los kobiet i ich postawy; dokonała tego analizując „dylogię warszawską” Gojawiczyńskiej, czyli powieści *Dziewczęta z Nowolipiek* i *Rajską jabłoń* oraz powieść o charakterze reportażowym z 1945 roku – *Stolica*. S. Góra w artykule *Katarzyna Kobro – artystka osobna czy Pani Strzezińska?*, podniosła kwestię społecznych kontekstów, jakie – na przykładzie tak wybitnej indywidualności, jaką była K. Kobro – wpływają na wybory kobiet: kim być? jaką być? dla kogo być? czemu służyć? oraz jaką rolę odgrywa w tym kontekst *gender*. A. Czajka w swoim opracowaniu *Karolina Kocięcka – latająca diablica czy anioł na rowerze?*, przybliżyła sylwetkę i losy tytułowej cyklistki, jednej z pierwszych walczących o prawa kobiet w sporcie i w zasadzie definitywnie zapomnianej, także dlatego, że w pewnym momencie wszelki ślad po niej zaginął. A. Szymczak, podejmując temat *Ubiór jako narzędzie buntu, czyli zmiany kobiecego stroju w XX wieku*, pokazała, jak zmiany obyczajowe i polityczne w sytuacji kobiet przekładały się na styl, wzornictwo, *design* i tym samym na stosunek do ciała i wygląd kobiet, co znajdowało przełożenie na pozycje zajmowane przez kobiety w sferze publicznej; poza tym same kobiety dzięki zmianom mody zmieniały swój stosunek do własnej cielesności i tożsamości. K. Szmigiero przedstawiła tekst *Helena Rubinstein i Elizabeth Arden. Niepokorne i konwencjonalne równocześnie. Powstanie wielkich imperiów kosmetycznych a role płciowe*, w którym zinterpretowała biografie zawodowe i osobiste wybranych indywidualności ze sfery biznesu.

Czwarta część zatytułowana jest *Religijność i duchowość kobiet*. Zamieszczone zostały tu artykuły na temat kobiet z jednej strony zaangażowanych religijnie na polu organizacyjnym, instytucjonalnym oraz teologicznym, z drugiej – odznaczające się szczególnym rysem duchowości. Na tę część składają się trzy teksty: autorstwa Łukasza Skurczyńskiego, Agaty Płazińskiej oraz Artura Jemielity.

Pierwszy z wymienionych, Ł. Skurczyński, swój tekst zatytułował „*W obronie kobiet*”: *Marie Dentière (1490/95–1561) jako prekursora teologii feministycznej w czasach reformacji*. Teolożka ta nadal stanowi jedno z zapoznanych zjawisk reformacji. A. Płazińska przedstawiła artykuł *Idea ofiary u Simone Weil*, w którym zajmuje się tajemnicą jej wyboru śmierci zamiast życia i dalszej walki; świadomy wybór śmierci nie wyjaśnia jednak ani nie znosi niejednoznaczności postaci S. Weil. Jak pisze A. Płazińska, S. Weil „uważana [była] za mistyczkę i heretyczkę, kobietę zbuntowaną i świętą jednocześnie”. Ostatni artykuł tej części i zarazem książki, autorstwa A. Jemielity, nosi tytuł *Maria Franciszka Kozłowska: święta, lecz wyklęta. O kobiecie, która wyprzedziła swoje czasy*. Kreśląc historię życia Mateczki, pragnął autor „ukazać sprzeczności jakie może łączyć w sobie jedna osoba, bycie świętym i wyklętym, posiadanie tradycyjnych poglądów, przy jednoczesnym głoszeniu śmiałych reform, istnienie w pamięci historycznej jednych i kompletnej ignorancji u drugich”.

Powyższy cel mniej czy bardziej dosłownie przyjęły także pozostałe Autorki i Autorzy tekstów, składających się na książkę o tak różnych kobietach. Sprzeczności, niejednoznaczność, kontrast, konflikt wewnętrzny i spór z otoczeniem, krzyk i milczenie, niezgoda i ustępstwo, tworzenie, praca i wycofanie się – to charakterystyczne właściwości biografii naszych bohaterek. Kobiety te były jednak prawdziwe w poszukiwaniach siebie i także w poszukiwaniach czegoś wyższego, co je motywowało. Z pewnością blisko im było do postulatu Lucy Irigaray: „kobiety powinny na nowo opisać swój związek z materią, ciałem i pragnieniem”², aby przestać być projekcją, konstrukcją i obiektem.

Izabela Desperak
Inga B. Kuźma

² L. Irigaray, *Rynek kobiet*, „Przegląd Filozoficzno-Literacki” 2003, nr 1, s. 15–30.